

'n Kerklik-akademiese portret van B J van der Merwe (1926-1968): Deel Twee – Predikant en dosent

P M Venter

Departement Ou-Testamentiese Wetenskap (Afd A)

Universiteit van Pretoria

Abstract

A pastoral-academic portrait of B J van der Merwe (1926-1968): Part two – minister and lecturer

This second part deals with Van der Merwe's years as minister in Johannesburg and Magaliesburg (1956-1964) and his years as lecturer at Unisa (1964-1968). The socio-historic conditions in the country as well as in the church during this time are sketched. Van der Merwe's publications are also discussed.

1. INLEIDING

In Oktober 1955, terwyl hy nog besig was om sy doktorske proefskrif in Nederland te voltooi, het B J van der Merwe 'n beroep ontvang na die Nederduitsch Hervormde Kerk Johannesburg. Hy het dit aangeneem. Wanneer hy en sy vrou in Januarie 1956 na Suid-Afrika terugkeer, het die politieke omstandighede in die land in 'n rigting begin beweeg van toenemende konflik. Dit het op sy beurt weer gelei tot steeds groter wordende polarisasie op kerklike terrein. Hierdie gebeure in die land en in die kerk het op die lewe van Van der Merwe bepaalde invloed uitgeoefen en veral sy posisionering in die Hervormde Kerk bepaal.¹

---

¹ Hierdie tweede artikel word opgedra aan emeritus professore C J J Labuschagne en J A A Stoop, wat as vriende van B J van der Merwe hierdie tyd met hom meegemaak het.

Die toenemende konflik op sosio-politieke terrein word duidelik uit die verskillende gebeure van die tyd. Suid-Afrika tree uit die Statebond in Maart 1960. In dieselfde maand vind die Sharpeville-insident in Vereeniging plaas. Die eerste sluipmoord aanval op dr H F Verwoerd deur David Pratt, vind plaas in April 1960. Suid-Afrika word 'n Republiek op 31 Mei 1961. Sabotasie-voorvalle begin voorkom en die stasiebom ontplof in Johannesburg. In April 1964 vind 'n Anti-Kommunistiese kongres in Pretoria plaas. Die Rivoniasaak kom voor in 1964. Doktor Verwoerd sterf in die tweede aanslag op sy lewe op 6 September 1966.

In lyn met die beweging na dekolonialisering van Afrika het swart nasionalisme in Suid-Afrika begin oorgaan in gewelddadige verset teen die regering. Dit het gekom van bewegings soos POQO, die Yu Chi Chan Club in die Westelike Provinsie en Umkonto we Siswe wat in November 1961 gestig is.²

Die kerke in Suid-Afrika was teen wil en dank deel van die gebeure. Toenemende polarisering het rondom die beleid van die regering ontstaan. Heyns (1991:592-3) skets dit uit juridiese hoek : "No political issue has strained the relationship between church and state and between church and church in South Africa as much as did apartheid. On the one hand, a group of (mainly Afrikaans) conservative churches gave the government spiritual support for its pursuit of racial hegemony; on the other hand, a group of (mainly English) more progressive churches rejected apartheid and legitimised opposition to the government's policies ...." Die opkomende ekumeniese beweging het hierin geen geringe rol gespeel nie. Felle teenkanting teen apartheid het gekom uit die oord van die South African Catholic Bishop's Conference (SACBC), die Christelike Instituut, die Suid-Afrikaanse Raad van Kerke en die Instituut vir Kontekstuele Teologie.

Die houding van die Afrikaanse kerke is bepaal deur die stryd om kerklike en politieke onafhanklikheid gedurende die negentiende eeu, twee vryheidsoorloë , die groot griep, twee depressies, die groot trek na die stede en die vraagstuk van armlankedom. Met die oorwinning van die Nasionale Party in 1948 het die "era van groot sekerheid" (Deist 1991a:369) aangebreek waarin apartheid ook Skriftuurlik onderbou is. Die on-

---

² Hierdie inligting is ontleen aan die toespraak van Z K Matthews voor die kongres in Kitwe, Noord Rhodesië, Mei 1964 wat deur die Wêreldraad van Kerke geborg is. Sy toespraak het die titel "The road from nonviolence to violence."

Onttrek uit die elektroniese argief van SAHA (<http://www.wits.ac.za/wits/library/general/saha.html>.)

sekerhede uit Europa na twee wêreldoorloë en die rigting waarin die ekumeniese beweging gegaan het is 'as bedreiging vir Afrikanernasionalisme ervaar en op negatiewe wyse hanteer.

Die Afrikaanse kerke was integraal deel van die gebeure. By bepaalde geleenthede moes die kerk ondubbelsinnig kies vir 'n bepaalde standpunt (vgl vir voorbeelde Oberholzer 1969:219-228.) Die NG Kerk se optrede is op 'n stadium bepaal deur 'n "Boere-Calvinisme" wat uit naïewe realisme, fundamentalisme en Kuyperianisme ontstaan het (vgl Deist 1991a). Uit hulle geleedere is die vraag van apartheid beredeneer in studiestukke soos *Ras, volk en nasie en volkereverhoudings in die lig van die Skrif* (1974) en *Kerk en Samelewing* (1986).

In die Hervormde Kerk is die apartheidsbeleid nie Skriftuurlik onderbou nie, maar pragmaties gesteun vanuit 'n volkskerk konsep en 'n sendingbeleid wat neerslag gevind het in die bekende Artikel III van die destydse Kerkwet. Saam met Hoedemaker was die Hervormde Kerk se kerkbegrip nie die van 'n volkomvattende kerk nie maar eerder 'n "... kerk vir die volk.." (Dreyer 1962b:17). Omdat taal en kultuur onlosmaaklik deel van kerkwees is, wou die Hervormde Kerk 'n kerk onder die Afrikaner wees. Volgens sy sendingbeleid wou dit ook toesien dat daar onder elke ander kulturele eenheid in die land 'n eie afsonderlike kerk gevorm word. Die tragedie was egter dat die grens tussen kerkbeleid en politieke beleid vanweë die terreine van oorvleueling nie altyd raakgesien is nie. Van Wyk (1997:1427-8) se opmerking is hier van pas: "Juis dié kerke wat volkskerke is, word medeskuldig aan die foute van die politici, aangesien hulle by die politieke strukture aanpas en inpas. Indirek en of direk bevorder hulle bepaalde politieke doelwitte wat later as gruwelike foute uitgewys kan word"

In die Hervormde Kerk self was daar ook onderlinge spanning en polarisasie rondom die saak van apartheid. Gebeure waarby dit sterk na vore gekom het was die predikantevergaderings van 1960, die verskyning van *Vertraagde Aksie* in dieselfde jaar, die Cottesloeberaad tussen 7 en 14 Desember 1960, die 53ste Algemene Kerkvergadering van 9-22 Maart 1961, die dwaalleerklag teen A S Geyser 1961-2, die siviele eis van A S Geyser teen die Kerk in 1963, die 54ste Algemene Kerkvergadering van 1964 en die lasersaak van Geyser en Beyers Naudé versus A D Pont in 1967. Buiten die predikante-

vergaderings van 1960 was B J van der Merwe nie direk betrokke by enige van hierdie gebeure nie. Tog het hulle groot invloed uitgeoefen op sy lewe.

2. PREDIKANT IN JOHANNESBURG (1956-1959)

2.1 Pastorale werksaamheid

B J van der Merwe is op die kerksaadsvergadering van Johannesburg van 12 Oktober 1955 na die gemeente beroep terwyl hy nog besig was met studie in Nederland. Op 'n spesiale kerksaadsvergadering van 1 November 1955 word die probleem dat ds Van der Merwe tegnies nog nie beroepbaar gestel was tydens die vergadering van Oktober nie, ondervang deurdat die Algemene Kommissie hom sedertdien beroepbaar gestel het en hy op hierdie vergadering kerkregtelik beroep is. Na verdediging van sy tesis aan die Rijksuniversiteit te Groningen op 13 Januarie 1956 keer hy terug en word in Johannesburg bevestig.

Van die eerste persoonlike sake wat Van der Merwe in hierdie tyd moes hanteer was sy opgehoopde studieskulde. Hy ontvang van die Raad van Finansies 'n rekeningstaat wat aantoon dat hy nog £370 verskuldig is vir sy BA- en BD-studie en 'n bedrag van £450 vir sy studie in Nederland en die publikasie van sy tesis. Daarby kom nog sy skuld saam met rente aan die NHSV vir sy studie in Nederland. In 'n brief van 9 Maart 1956 vanaf Kingstonlaan 38, Aucklandpark, Johannesburg, lê hy 'n terugbetalingsplan aan die Raad van Finansies voor om die skuld saam met die toepaslike rente binne 'n termyn van vier jaar te delg.

Van die eerste probleme wat hy in hierdie tydperk in die gemeente moet hanteer, is die twis met die Nederlandssprekendes in Johannesburg. Ds J I J Knottnerus het na Suid-Afrika gekom om onder die Nederlandssprekendes te werk. Hulle het hulle eredienste in die YMCA-saal in Braamfontein gehou. Dit het egter konflik gebring omdat dit binne die grense van die gemeente van Johannesburg was. Die twispunt is vererger omdat die Nederlandssprekendes hulle nie onder die kerksaad van Johannesburg wou skaar nie en eredienste met 'n eie liturgie wil hou. Op 12 April 1956 besluit die kerksaad van Johannesburg onder protes om die Nederlanders toe te laat om dienste op hulle eie te hou. Om die saak te besleg was dr Van der Merwe en ds Knottnerus genoodsaak om

hulle op die Algemene Kommissie te beroep. Op die vergadering van die Algemene Kommissie van 5 September 1956 is die besluit van die kerkraad gekondoneer. Eers later sou die Nederlandssprekende gemeente 'n gemeente in die Kerk word wat nie volgens gemeentegrense funksioneer nie.

Op dieselfde vergadering van die kerkraad van 12 April 1956 is besluit om hulle predikant te help en 'n lening van £708 is aan dr Van der Merwe toegestaan.

Die tydperk waarin Van der Merwe predikant in Johannesburg was, is gekenmerk deur 'n poging om 'n saal vir die gemeente te bou en deur verskillende feesvierings. Hy berig oor die vyftigjarige viering van die inwyding van die kerksaal in Vrededorp in *Die Hervormer* van September 1958 onder die opskrif "50 jaar 'n eie tuiste in die Goudstad". Hy beskryf hierin die omstandighede in Johannesburg na die Anglo-Boere oorlog, die onderlinge twistes in die gemeente en die betekenis van die Weskerk in 'n tyd wat baie mense in die Goudstad 'n heenkome gevind het. In sy artikel in *Die Hervormer* van Oktober 1958 oor die Jubileumfees van die Bybel in Afrikaans berig hy dat die Ring van Johannesburg op 24 Augustus 1958 bymekaar gekom het om die 25 jarige bestaan van die Bybel in Afrikaans te vier en by daardie geleentheid 'n gedenkplaat onthul het ter nagedagtenis aan wyle dr H C M Fourie, Bybelvertaler en vroeëre predikant van die gemeente Johannesburg. Prof A S Geysler het by die geleentheid namens die Algemene Kerkvergadering groete aan die ring oorgebring en op die ooreenkoms rondom St Bartolomeus nag gewys. In *Die Hervormer* van Desember 1958 berig Van der Merwe oor die gemeente Johannesburg se herdenking van die inwyding van die eerste Hervormde kerkgebou aan die Rand 50 jaar terug. Dit is opvallend dat hy 'n getroue medewerker van *Die Hervormer* gebly het, maar nooit weer daarna beriggewende artikels geskryf het nie, selfs al was daar nog soortgelyke geleenthede.

Gedurende hierdie jare het daar verskillende byeenkomste in Johannesburg plaasgevind van predikante uit verskillende kerke wat begaan was oor apartheid.³ Deur bemiddeling van die sendeling Chris Greyling is gesprekke gevoer met lede van die Indiërgemeenskap. Die byeenkomste is by geleentheid toegesprek deur swart Christene uit Soweto oor die uitwerking van apartheid op die swart gemeenskap. Dit het 'n bepaalde bewussyn gebring van die effek van die politieke bestel van die tyd op anders-

³ Gesprek met ds M J J Redelinghuys 02/12/1998.

kleuriges. Hierdie byeenkomste sou eventueel uitloop op die skryf van *Vertraagde Aksie* in 1960 en die stigting van die Christelike Instituut in 1963. Dr Jan Schutte van die Gereformeerde kerk was een van die fasiliteerders van die byeenkomste. Ds Beyers Naude was een van die deelnemers uit NG geleedere. Van Hervormde kant het ds J M M Redelinghuys, ds J A Don, ds C J Labuschagne en prof A S Geysler, hierdie byeenkomste redelik gereeld bygewoon. Van der Merwe het wel van hierdie vergaderings bygewoon, maar baie sporadies. Hoewel hierdie byeenkomste hom bewus gemaak het van die probleem en selfs sensitiwiteit daarvoor gebring het, was hy te versigtig om sommer met hierdie sake op loop te gaan.⁴

Van der Merwe ontvang 'n beroep na die kombinasie Breyten-Chrissiemer-Carolina gedurende Meimaand 1958. Hy neem hierdie beroep nie aan nie. Op 23 Desember 1958 betaal hy die laaste paalement af op die geld wat hy aan die NHSV geskuld het. Gedurende sy verlot van 1-21 Januarie 1958 het sy studentemaat ds CJ Labuschagne die eredienste in die gemeente waargeneem.

Op 9 September 1959 kry hy sy eerste hartaanval. Werksdrukte het hierin 'n baie groot rol gespeel. Omdat sy gemeente die middestad van Johannesburg, Braamfontein, Hillbrow asook Vrededorp ingesluit het, was hy verantwoordelik vir siekebesoek in die meeste hospitale in die stad. Die versoek van die Ring van Johannesburg op 25 Maart 1958 vir gereelde bearbeiding van hospitale in Johannesburg, is ook eers goedgekeur op die vergadering van die Algemene Kommissie van 25 November 1959. Die tronke in die gebied was ook sy verantwoordelikheid. Hy was op meer as een plek konsulent. Soms moes hy 'n hele paar keer op 'n Sondag preek. Hy het boonop sy studies probeer volhou en het selde voor twee uur die oggend gaan slaap.⁵ Die kerkraadsvergadering van 17 September 1959 het kennis geneem van Van der Merwe se hartaanval en op aanbeveling van die Finansiële Komitee besluit om drie maande siekteverlot aan hom toe te staan met volle traktement, maar sonder reiskoste. In die lig van hulle omstandighede het sy vrou met die Administrateur van daardie tyd, mnr A B van N Herbst, op 30 September 1959 ooreengekom dat die afbetaling op skulde aan die kerk vir 'n tyd lank gestaak word om voorsorg te tref vir die nood wat deur sy hartkwaal ontstaan het.

---

⁴ Skriftelike mededeling mev Frieda Vorster (Van der Merwe) 28/12/1998.

⁵ Skriftelike mededeling mev Frieda Vorster (Van der Merwe) 28/12/1998.

Hy is in hierdie tyd na die gemeente Magaliesburg beroep. Sy studentemaat, kollega en vriend J I De Wet het hierin 'n bemiddelende rol gespeel.⁶ De Wet het per geleentheid in Magaliesburg gepreek en aan hulle genoem dat dit beter sou wees as Van der Merwe in 'n plattelandse gemeente kon werk. Die kerkraad van Magaliesburg het hom tydens 'n spesiale kerkraadsvergadering op 27 September 1959 beroep. Die opgawe van traktement en emolumente by die beroepsbrief was £1000 per jaar – ongeveer dieselfde bedrag van sy totale studieskuld van vroeër. Op 'n spesiale kerkraadsvergadering van 11 Oktober 1959 het die kerkraad van Magaliesburg besluit dat ds Van der Merwe, sou hy die beroep aanvaar, dadelik na bevestiging ses weke siekteverlof kon neem.

Hoewel hy nog tot in Desember siekteverlof in Johannesburg gehad het, besluit hy om die beroep te aanvaar en dadelik te verhuis. 'n Deurslaggewende oorweging vir die besluit was die finansiële posisie van die gemeente Johannesburg. Hy wou nie langer 'n onnodige finansiële las op die gemeente lê nie en besluit daarom om reeds vroeër te gaan as waarop hy geregtig was.⁷ Hy het ook die gerusstelling gehad dat die gemeente versorg sou wees tot tyd en wyl hulle weer 'n predikant sou hê. Sy vriend dr C J Labuschagne was bereid om in die gemeente te preek en het dit ook vir sowat ses maande gedoen.⁸ Daar was ook vir hom die vooruitsig dat dit rustiger sou gaan in 'n plattelandse gemeente. Hy stel die gemeente Magaliesburg op 25 Oktober 1959 in kennis dat hy die beroep na hulle aanvaar. Hy het op die buitengewone kerkraadsvergadering van die kerkraad van Johannesburg op 2 November 1959 'n akte van losmaking ontvang. Hy is ses dae later op 8 November 1959 in die gemeente Magaliesburg bevestig deur ds J I de Wet. Hy het met die kerkraad ooreengekom dat hy op 20 Desember 1959 met sy werk in Magaliesburg sou begin.

2.2 Akademiese werksaamhede

In die tyd dat Van der Merwe predikant in Johannesburg was, is die Ou-Testamentiese Werkgemeenskap van Suid-Afrika gestig (Desember 1957). Dit het nie net die voortgesette gesprek tussen teologie en die vakgebied van die Ou Testament en Semitiese tale

---

⁶ Skriftelike mededeling mev Frieda Vorster (Van der Merwe) 28/12/1998.

⁷ Skriftelike mededeling mev Frieda Vorster (Van der Merwe) 28/12/1998.

⁸ Skriftelike mededeling prof C J Labuschagne 07/12/98.

verder gestimuleer nie (vgl Fensham 1969), maar ook 'n gesprek aan die gang gesit op interdenominasionele en internasionale vlak wat, saam met die latere stigting van die Nuwe-Testamentiese Werkgemeenskap in 1965, teologiebeoefening in Suid-Afrika geweldig bevoordeel het (vgl Van Selms 1959). Van der Merwe was lid van die OTWSA. Hy het in die sestigerjare verskillende voordragte voor die vereniging gelewer wat ook gepubliseer is.

Van der Merwe was gedurende hierdie jare ook redaksielid van die *Hervormde Teologiese Studies*. Op die vergadering van die redaksie van die *HTS* van 22 Februarie 1956 word hy en A D Pont as lede van die redaksie benoem. Vanaf die 12 de jaargang, aflewering II van Julie 1956, verskyn sy naam as lid van die redaksie. Sy verhuising na Magaliesburg in 1960 word gereflekteer in die verandering van sy blyplek in die redaksielys vanaf die sestiende jaargang. Hy was om een of ander rede nie teenwoordig by die vier vergaderings van die redaksie tussen 1956 en 1960 nie.

Gedurende sy tyd in Johannesburg publiseer hy naas die drie beriggewings van gemeentelike aktiwiteite ook in die loop van 1957 'n reeks van vyf artikels oor *Gedagtes uit die prediking van die Tweede Jesaja* in *Die Hervormer*, 'n wetenskaplike artikel oor *Klag en antwoord – 'n studie oor probleme van Jesaja 51:9-16* in die *HTS* van 1959 en twee populêre artikels “*Uit die werk en lewe van die profeet Eségiël*” in *Die Hervormer* van Augustus en September 1959.

In die reeks oor gedagtes uit die prediking van Tweede Jesaja gebruik Van der Merwe *Gattungs*-, filologiese, tradisiehistoriese, argeologiese en kultuurhistoriese navorsing om aan te dui wat die verkondiging van die profeet behels. Soos in sy proefskrif dui hy aan dat die profeet in die styl van die twisgesprek besig is om as sielsorger “in 'n taal vol lewe en beweging” (Van der Merwe 1957a:7) in die ballingskapsituasie die afgode te bestry en God te verkondig. Die profeet bestry 'n nasionale volksgodopvatting onder die ballinge wat God, volk en land so verbind dat die Here 'n afgod word, “...’n nasionalistiese god op wie die eie volk 'n sekere reg en aanspraak gehad het” (Van der Merwe 1957b:8). Hy skets die profeet as “kampvegter vir die geloof in God as die Skepper en Verlosser van die wêreld” (Van der Merwe 1957c:9) wat aan die uitverkiesing van Israel 'n nuwe inhoud gee om as kneg van hierdie God getuienis daarvan te wees dat daar geen ander God as die Here is nie.

Hierdie getuienis belig hy vanuit 'n filologiese ondersoek van "uitverkiesing" en vanuit die inhoud van die Deuteronomis ("... hierdie evangelis van die Ou Testament ..." – Van der Merwe 1957d:9) as 'n opdrag tot werkdadige geloof. Hy verbind dit aan die Nuwe Testament via die Lydende Kneg van Jesaja 53. Teenoor die gedagte dat dit in Jes 42:1-7 en 49:1-7 oor die messias en 'n voorspelling van Jesus Christus gaan, meen hy dat in 49:3 eksplisiet Israel as die kneg genoem word. Wanneer hierdie gedeeltes slegs op Christus betrek word, gaan die opdrag aan die groep verlore. Dit bly steeds 'n opdrag aan die kerk wat alleen vanuit die geloof in die versoening van Jesus Christus aanvaar en vervul kan word (vgl Van der Merwe 1957d:9).

Hy gebruik weer eens tradisie-analise om aan te dui hoe die profeet aansluit by die geskiedenis van sy volk, maar daaraan nuwe betekenis gee deur dit aan die tradisie van God as skepper te verbind. By die geskiedenis betrek hy ook die skepperwerksaamheid van God. God kan uit die chaos van die ballingskap sy volk weer herskep. "Deur die omskrywing van die nasionale geskiedenis van Israel in die taal en gedagtes van die universele skeppingswerk van God, word dus ook die geskiedenis van die godsvolk aktueel betrek in die geskiedenis van die wêreld" (Van der Merwe 1957e:11). Vanuit die kultuurhistoriese agtergrond dui hy aan dat God as losser sal optree. Intertekstueel met die ander profetiese literatuur wys hy aan dat Deuterokesaja 'n wêreldwye herskepping verkondig (vgl Van der Merwe 1957f).

In sy HTS-artikel van 1959 oor Jesaja 51:9-16 hanteer hy die vraagstuk van die koherensie van die gedeelte. In debat met Begrich en vanuit tekskritiese en stylvorm analise kom hy tot die gevolgtrekking dat dit 'n samehangende eenheid uitmaak. Dit is 'n woord van Jahwe wat aan die volk gerig is in antwoord op die klag van die volk in 51:9-11. Soos in latere navorsing, wys hy ook hier teksemendasies af wat gemaak word op grond daarvan dat woorde statisties min voorkom (vgl Van der Merwe 1959a:103). Hy beskou die gedeelte nie as deel van die Knegliedere nie en herhaal sy standpunt van 1958 dat die Kneg baie vloeibaar gesien moet word as "... groep(volk) en as enkeling, sonder dat die grense altyd presies getrek kan word en bowendien met 'n gestadigde ontwikkeling in die individuele rigting" (Van der Merwe 1959a:114). Jesaja 51:9-16 pas volgens sy verklaring daarvan suksesvol in by die geheel van Deuterokesaja se prediking oor "...

die aktiewe doelgerigheid van die uitverkiesing en verlossing van Israel" (Van der Merwe 1959a:113).

Sy twee artikels van 1959 in *Die Hervormer* oor die profeet Esegieël werk met die historiese konteks en 'n persoonskets van die profeet. Hy is 'n "goed ontwikkelde man" met priesterlike belangstelling wat simboliese handelings uitvoer en beslis geen "epilepticus" (Van der Merwe 1959b:11) nie. Van der Merwe hanteer die probleem dat die profeet op twee plekke optree, wys op die tekskorrupsie van die teks en die verskil van die Griekse vertaling met die Hebreeuse teks. Esegieël het weerstand en onpopulariteit vir sy verkondiging ervaar. Hy moes "wandenkeel" (Van der Merwe 1959c:25) by die volk besweer. Hy moes alle eiegeregtigheid by die volk afbreek en self ook leer om die opvatting te laat vaar dat God nie sonder sy tempel en stad kon wees nie. Soos by Deuterotesaja sien Van der Merwe dus die profeet binne sy historiese konteks as die een wat met die tradisie op 'n nuwe manier moes omgaan en aktueel vir sy eie tyd God verkondig.

3. PREDIKANT IN MAGALIESBURG (1959-1964)

3.1 Die jaar 1960

Van der Merwe het sy werk in Magaliesburg aan die einde van 1959 begin. Op sy eerste kerkraadsvergadering van 13 Januarie 1960 onderneem hy dat hy dadelik met huisbesoek sal begin. Op dieselfde vergadering bied hy aan om vir al die hooflynoproepe wat hy maak, self te betaal. Op die veertiende Januarie 1960 vereffen hy sy volle studieskuld by die kerkkantoor.

Gedurende sy tyd in die gemeente is elektrisiteit in die pastorie en die kerkgebou geïnstaleer. Hy het hom ook besonder beywer vir die kategetiese en daarvoor om die kategetiese onderrig op georganiseerde wyse te laat verloop. Hoewel hy 'n uitgesproke teenstander van die Afrikaner Broederbond was, en die leidinggewende ouderlinge in Magaliesburg na vermoede lede van die beweging was, het daar 'n hartlike en respekterende

verhouding bestaan. Sy vrou bevestig: “hulle was mense met deernis en ons het mekaar wedersyds geag”.⁹

Sy lidmaatskap van die redaksie van die *HTS* kom op hierdie stadium weer ter sprake. Op versoek van A D Pont kom ’n spesiale vergadering van die redaksie byeën op 14 April 1960. By hierdie geleentheid is al die redaksielede voltallig, behalwe die buitelandse lede. Die vergadering moes hom uitspreek oor die wenslikheid dat ’n artikel geplaas word wat A S Geysers vir publikasie aangebied het.¹⁰ Terwyl J A A Stoop hom ten gunste van die artikel uitspreek en Van der Merwe meen dat dit met ’n nota geplaas kan word dat dit die outeur se eie mening in die artikel is, meen die ander lede dat dit binne die politieke milieu van die tyd opslae sou maak. ’n Kommissie is benoem om die artikel te hersien. Op die volgende spesiale vergadering van die redaksie op 26 April 1960 is Van der Merwe wel aanwesig. Die skaafplekke en skerpkante van die artikel is weggeneem en daar is besluit om dit te plaas.

Hy woon ook die daaropvolgende twee vergaderings van die redaksie by. Op die tweede vergadering van 23 Mei 1962 bedank Van Selms (ter vergadering) as lid van die redaksie. A S Geysers vereenselwig hom met die bedanking en die twee verlaat die vergadering. By hierdie geleentheid sluit Van der Merwe af met gebed. Die laaste keer dat sy naam as lid van die redaksie genoem word, is met die gekombineerde aflewering van een en twee van die agtiende jaargang in Junie 1962. Daarna kom dit nie weer by die lys van redaksielede voor nie.

Die gebeure by Sharpeville in Maart 1960 was die direkte aanleiding daartoe dat ’n aantal veronruste predikante met mekaar in kontak gekom het om hulle onrus te deel. Dit was ook die aanleiding tot die Cottesloeberaad in Desember van daardie jaar. Voorafgaande aan die predikantevergadering van Mei 1960 het sowat veertien van hulle byeengekom. Onder hulle was mense soos A van Selms, A S Geysers, J A A Stoop, B J van der Merwe, C J Labuschagne, J F Stutterheim, Kalmann Papp, Joop Don, Steef Booysse, Jan Swanepoel en M J J Redelinghuys. Wat hulle veral bestudeer het, was “die

⁹ Skriftelike mededeling mev Frieda Vorster (Van der Merwe) 28/12/1998.

¹⁰ *Christelike godsdiens en eiesoortige volksdiens: ’n Beoordeling van eiesoortige ontwikkeling tot volksdiens* deur A B du Preez, gepubliseer in *HTS* 16 (1) April 1960.

effekte van die apartheidswette op mense en hoe die wette in die lig van die Skrif beoordeel moet word.”¹¹

In opvolging van die besluit van die predikantevergadering van 24-25 Mei 1960 word op die predikantevergadering van 21-22 Junie 1960 gepraat oor die vyf punte wat geïdentifiseer is as die agendapunte vir 'n beraad van die agt ledekerke in Suid-Afrika van die Wêreldraad van Kerke wat gedurende Desember 1960 te Cottesloe sou plaasvind. Van der Merwe was nie teenwoordig op die vergadering van Meimaand nie, maar wel op die spesiale vergadering van Junie. Op hierdie vergadering het ds C L van den Berg 'n voordrag gelewer oor “Die profetiese taak van die kerk teenoor die owerheid.” In die bespreking wat volg is dit dr J Stutterheim, proff A S Geysers en Van Selms, ds M J J Redelinghuys, dr B J van der Merwe en J A A Stoop en ds C J Labuschagne wat hulle sterk uitspraak teen die beleid van apartheid. Die trant van hulle betoë is dat die kerk nie op hoogte is met wat in die land gebeur nie en nie bekend is met die onreg wat apartheid vir die swart bevolking meebring nie (vgl Notule Predikantevergadering 21-22 Junie 1960). Apartheid maak inbreuk op die reg van die individu (Geysers), die feite van die situasie van die Bantoes en die tuislande is nie werklik bekend nie (Redelinghuys), apartheid as 'n natuurlike normale proses kan goedgekeur word, maar as dit met wetgewing afgedwing word, bring dit leed en onmenslikheid waarteen die kerk moet protesteer (Stoop). B J van der Merwe het drie vrae gevra: “hoekom die inleiding van die voordrag nie meer skriftuurlik gefundeerd is nie?”; “Is ons op hoogte van die omstandighede in die land dat ons aan die eis van die profetiese verkondiging kan voldoen?” en “Wat was in die tyd van die Groot Trek die profetiese verkondiging van die Kerk?” (Notule Predikantevergadering 21-22 Junie 1960).

Hy skryf in Junie 1960 'n artikel oor *Profetiese prediking in 'n krisistyd: 'n Beskouing oor die paradysverhaal in Genesis 2:4-3:24* vir *Die Almanak* van 1961. Hy meen dat dit in hierdie skeppingsverhaal gaan om 'n volk in die nood om sy belydenis. Die historiese belydenis van Israel kom tydens die vestigingstydperk in Kanaän in konflik met landbou-omstandighede en gode wat daaraan verbind is. Op apologetiese wyse gebruik die verhaal motiewe en simbole uit die omringende wêreld om in die lig van die verhouding met God antwoorde te gee op lewensvrae na moeite en dood. Die mag van die sonde word verkondig, maar ook die evangelie dat God steeds roep na die mens om

---

¹¹ Skriftelike mededeling prof C J Labuschagne 07/12/98.

hom te vind. Die roep van God word 'n teologiese tema wat Christologies ingeklee word met die kruisgebeure.

In die laaste helfte van 1960 verskyn *Vertraagde Aksie*. Dit was 'n anti-apartheidspublikasie waarin onder andere vier Hervormde predikante geskryf het, naamlik A van Selms, A S Geyser, M J J Redelinghuys en J Stutterheim. Geyser was die inisieerder en beplanner van die publikasie¹². Daar was van tyd tot tyd by sy huis in Pretoria byeenkomste waartoe belangstellendes uitgenooi was om gesprek te voer oor onder andere sake rakende apartheid. Geyser self wou nooit oor die pertinente politieke aspekte van apartheid praat nie, maar eerder vanuit sy vakgebied oor die implikasies van kerkees en hoe dit opweeg teen die apartheidsbeleid. Van Selms het nooit by hierdie byeenkomste ingeskakel nie. Hy was 'n redelike alleenloper en akademies gereserveerd. Sy skakeling met die res en deelname aan *Vertraagde Aksie* was maar deur bemiddeling van Geyser gewees. B J van der Merwe het geen deel gehad aan die beplanning, skryf en uitgee van *Vertraagde Aksie* nie. Hy het nie die uitgee van die publikasie gesteun nie. Sy woorde aan sy vrou was: “'n mens doen dit nie so nie.”¹³

Uit die reaksie van B J Engelbrecht op *Vertraagde Aksie* word iets duidelik van die polarisasie van denke in die Hervormde Kerk op daardie tyd. Die publikasie getuig vir hom dat die “... teologie van die WRK het ook by 'n aantal Afrikaanse teoloë en kerkmanne weerklank gevind” (Engelbrecht 1975:80). Sy grootste kritiek op die publikasie is dat daar 'n vertekende beeld van die geskiedenis by die outeurs is. Indien die historiese agtergrond nie in ag geneem word nie lei dit tot allerlei drogbeelde (vgl Engelbrecht 1961:97). Eiesoortige ontwikkeling in die kerk is regverdigbaar omdat die eenheid van die kerk nie geleë is in uiterlike vorm, organisasie en demonstrasie nie, maar in geloof, in die een waarheid van die goddelike leer waaroor almal saamstem (vgl Engelbrecht 1961:102). Dit staan lynreg teenoor die standpunt wat in *Vertraagde Aksie* by herhaling gestel is, dat apartheid nie in die kerk tuishoort nie. Die slagspreuk in die Woord Vooraf (Geyser en ander 1960:3) is: “In die Christelike Kerk beteken aksie Christusgetuïenis en dan wel ekumeniese getuïenis.” Hierdie teenstelling sou uitkristalliseer op die Cottesloeberaad waar hierdie publikasie “privaat uitgedeel” (Engelbrecht 1975:80) is saam met E H Brooks se *Civil Liberty in South Africa*.

¹² Gesprek met ds M J J Redelinghuys 02/12/1998.

¹³ Skriftelike mededeling mev Frieda Vorster (Van der Merwe) 28/12/1998.

Gedurende dieselfde jaar het die moontlikheid van 'n akademiese pos vir Van der Merwe opgeduik. Op die vergadering van die Kommissie van die Algemene Kerkvergadering van 28 November 1960 rapporteer dr Dreyer "...dat ds De Wet nie die benoeming op Turfloop aanvaar het nie. Ook dr B.J. van der Merwe, wat agterna genader is, het nie sy weg daartoe oop gesien nie" (Notule Kommissie 1960:58). Prof H P Wolmarans, wat aan die einde van 1959 aan die Universiteit van Pretoria geëmeriteer het, het wel die benoeming aanvaar. Dit volg op die onderhandeling tussen ds De Wet en die Kommissie op die vorige vergadering van 13 September 1960, toe besluit is om ds De Wet vir een jaar as dosent aan Turfloop te benoem. Die saak van die behoud van predikantstatus het in hierdie onderhandeling vir De Wet 'n deurslaggewende rol gespeel en hy het dit nie aanvaar nie. Van der Merwe het nie sy weg daartoe oopgesien nie vanweë persoonlike redes. Sy ouers was op daardie stadium reeds oud en sieklik en hy het gevoel dat Turfloop te ver is van Potchefstroom.¹⁴ Wat moontlik ook 'n rol kon speel was dat sy politieke oriëntering nie in lyn was met die hoofstroom denke in die Hervormde Kerk nie, maar dat daar ongelukkig geen ander persoon oor was om vir die pos te nader nie. Stoffberg Gedenkskool, waar die opleiding saam met die NG Kerk gedoen is, was op daardie stadium nog nie deel van die Universiteit van die Noorde te Turfloop nie. Die inskakeling by die teologiese fakulteit sou eers in 1979 kom. Akademies het dit dus op daardie tydstip geen vooruitsigte gebied nie.¹⁵ Van der Merwe wou ook nie meewerk aan 'n instelling soos Turfloop wat uit die apartheidsbeleid voortgevloei het nie.¹⁶ Hy sou gedurende 1961 uit sy eie aansoek doen vir 'n aanstelling by Unisa. Hy was egter nie suksesvol daarmee nie. Hierdie aansoek sou by die Algemene Kerkvergadering van 1964 weer ter sprake kom.

Op dieselfde vergadering van die Kommissie het 'n verslag gedien oor Artikel III. Dit was opgestel deur H P Wolmarans, B J Engelbrecht, A D Pont, S P J J van Rensburg en J P Oberholzer. Dit het gedien as voorbereiding vir die beraad wat in Cottesloe gedurende Desember van daardie jaar sou plaasvind. Op dieselfde vergadering het ook 'n dokument in Engels gedien, opgestel deur Van Selms en Geyser, waarin hulle hulle mening oor die vyf punte waaroor die beraad sou gaan, uiteensit. Apartheid word in hierdie

---

¹⁴ Skriftelike mededeling mev Frieda Vorster (Van der Merwe) 28/12/1998.

¹⁵ Gesprek met prof W C van Wyk 11/11/1998.

¹⁶ Skriftelike mededeling prof C J Labuschagne 07/12/98.

dokument ten sterkste afgewys. Die versoek was dat die dokument ook op die beraad sou dien. Die Kommissie het besluit om nie aan die versoek te voldoen nie. Dit was 'n beraad op amptelike vlak tussen ledekerke en dokumente wat slegs van 'n paar lidmate van 'n kerk kom, kon nie op die beraad dien nie.

Die Cottesloeberaad het in die lokale van die Witwatersrandse Universiteit te Cottesloe, Johannesburg plaasgevind tussen 7 en 14 Desember 1960. Die beraad is by-eengeroep deur die Wêreldraad van Kerke uit sy agt ledekerke in Suid-Afrika saam met afgevaardigdes van die Wêreldraad van Kerke om te beraadslaag oor die rasseprobleem na aanleiding van die Sharpeville-insident (vgl Heyns 1991:594; Dreyer 1961a:1) en die gebeure by Langa. Die memorandum van die Hervormde Kerk is deur sy afgevaardigdes di A J G Oosthuizen, T F J Dreyer, J G M Dreyer, P M Smith, J P Oberholzer, dr P S Dreyer en proff S P Engelbrecht, B J Engelbrecht, F J van Zijl en L I Coertze voorberei. Dit het veral gegaan oor "... die eenheid en taak van die kerk" (Engelbrecht 1975:82).

Die Hervormde Kerk het 'n minderheidstandpunt op die beraad ingeneem. Hulle siening oor die politieke, ekonomiese en sosiale strukture in Suid-Afrika het lynreg teenoor dié van die meerderheid gestaan. In sy evaluering van die beraad maak Engelbrecht 'n opmerking wat myns insiens deurdring tot die kern van die saak: "Merkwaardig is dat ons by Cottesloe weereens die onderskeid tussen twee soorte nasionalisme kry. Van die eerste soort (en ons het aangevoel dat dit swart nasionalisme is) word gesê 'In so far as nationalism grows out of a desire for self realisation, Christians should understand and respect it'." Daar is ook 'n ander soort nasionalisme wat "seek to fulfill its aim at the expense of the interests of others and that it can make the nation an *absolute value* (my kursivering) which takes the place of God." Ons afvaardiging het aangevoel dat hiermee (soos *Vertraagde Aksie* dit ook direk gestel het) die nasionalisme van die Afrikaner beoel word" (Engelbrecht 1975:87)

Cottesloe was 'n waterskeiding in die Hervormde Kerk. Dit het die polarisasie rondom Artikel III op die spits gedryf. Volgens Van Heerden het Cottesloe die behoudende Afrikaner-sentimente van Hervormde lidmate en van die kerkowerheid sterk op die voorgrond laat tree (vgl Van Heerden [1991]:68). Politieke sentimente het prominent geword in die Hervormde Kerk se kerklike en teologiese bedrywighede. Teenoor die rigting wat Van Selms en ander ingeslaan het, het die klem verskuif na dogma en belydenis (vgl Oberholzer 1992:73). Die konfessioneel-georiënteerde pool van Hervormde

denke het leidinggewend begin word. Teoloë se Skrifbeskouing het in hierdie tyd sy kritiese element in 'n mate verloor (vgl Van Heerden [1991]:68). In reaksie op die ekumeniese teologie en in felle teenkantiing teen enige teologiese denkrigting wat in die koers van modernisme en liberalisme op teologiese gebied beweeg, het teoloë soos B J Engelbrecht en A D Pont van Barth na Calvin terugbeweeg (vgl Koekemoer 1992:323; Steenkamp 1992:277). Iemand van buite die fakulteit soos B J van der Merwe was nie in hierdie beweging opgeneem nie. Hy het voortgegaan op 'n eties georiënteerde koers en volgehou met histories-kritiese studie, hoewel daar tog by hom 'n toenemende tendens na Christologiese uitleg was, veral in sy kerklike publikasies.

Statistiek van die tipe artikels wat in die *HTS* verskyn het, ondersteun hierdie waarneming. Vanaf 1948 het artikels met 'n politieke strekking verskyn, niks gedurende die vyftigerjare nie, maar vanaf 1959 tot 1966 het altesaam 22 artikels met een of ander verbintenis aan politieke sake verskyn. Van die ses artikels wat tussen 1959 en 1969 oor dogma en belydenis verskyn het, was vier polemies gerig en het die Geysersaak en die ekumeniese problematiek betrek. Die klimaat waarin teologie in die Hervormde Kerk in die sestigerjare bedryf is, het 'n sterk politieke ondertoon gehad en die aandag wat aan die kerkleer gewy is in hierdie tyd was meer polemies van aard en getuig van "'n 'strenger' hantering van die dogma" (Van Heerden [1991]:72).

3.2 Die jaar 1961

Direk na Cottesloe volg die 53e Algemene Kerkvergadering van 9-22 Maart 1961. Op hierdie vergadering is besluit om lidmaatskap van die Wêreldraad van Kerke op te sê. Die kerkbegrip en sendingbeleid van die Hervormde Kerk was nie versoenbaar met die sosiale, maatskaplike en politieke hervormings wat die Wêreldraad van Kerke van sy lede verwag het nie.

Die bespreking oor Artikel III het in verhouding die langste geneem. A S Geysers het 'n voorstel ingedien dat die Algemene Kerkvergadering 'n kommissie van eksegete benoem om artikel III aan die Skrif te toets. Die voorstel het gelei tot 'n hewige debat wat in essensie gegaan het oor die sigbare eenheid van die kerk. Polarisasie is op die spits gedryf met opmerkings soos die van S P Engelbrecht dat Geysers sy Reformatoriese erfenis verlaat en hom skuldig maak "... aan sware kettery" (Notule Algemene Kerkvergadering 1961:29), P S Dreyer wat vir Geysers sê "dat hy geen plek meer in die Her-

vormde kerk het nie" (Notule Algemene Kerkvergadering 1961:30), en ds Jac P van den Berg se woorde: "As prof Geysers en sy ondersteuners eerlik voel dat artikel III gewysig moet word en hulle hulself nie by artikel III kan neerlê nie, moet hulle eerlik teenoor die Kerk wees en die Kerk verlaat" (Notule Algemene Kerkvergadering 1961: 31).

In 'n terugblik op hierdie vergadering verwys Joh Dreyer na die bespreking van Cottesloe. Hy vind regverdiging daarvoor dat politiek by die saak ingesleep is: "Die terreine van kerk en staat kan dan ook nie hermeties van mekaar afgeskei word nie, maar alleen onderskei van mekaar ...." (Dreyer 1961b:4). 'n Punt van dispuut was dat die beraad te Cottesloe Suid-Afrika se rassehantering op teologiese gronde aangevat het, terwyl die Hervormde Kerk dit as politiek vanuit die wêreldmensing en veral die van die VVO gesien het (vgl Dreyer 1961c:15). Tog staan in die notule van dieselfde vergadering dat een van die gevolge van die standpunt wat by Cottesloe ingeneem is, is die implikasies wat die Hervormde Kerk sal moet aanvaar: "Behalwe die godsdienstige implikasies, impliseer die standpunt van ons Kerk die praktiese toepassing en uitbouing van die beleid van afsonderlike ontwikkeling. Dit bring sekere verpligtings mee wat ons lidmate sal moet aanvaar en nakom." (Notule Algemene Kerkvergadering 1961:239). Al was daar wedersydse beskuldiging van politiekery, is dit duidelik dat dit van albei kante ook oor politieke verskille gegaan het.

Die Kommissie van die Algemene Kerkvergadering het B J van der Merwe op hulle vergadering van 27 Julie 1961 op die Raad vir Buiterekkerlikes benoem. Uit hierdie benoeming het sy studie oor *Die erediens en die arbeid onder die onkerklikes* voortgekom, wat verskyn het in *Die Hervormer* van Julie 1964. In sy besinning oor die erediens maak hy gebruik van gedagtes uit die teologieë van Eichrodt en Vriezen. Hy verlaat hom op 'n wye spektrum teologie uit die gebied van die praktiese teologie. Hy verwys na die proefskrif van J I de Wet. Die kultus en die feeste van die Ou Testament loop vir hom via die Nuwe Testament uit op die Christelike erediens.

Tydens die Predikantevergadering van 5-6 September 1961 tree Van der Merwe as sekretaris op. Omdat hy nie baie gesond voel nie, wys die vergadering ds Hennie Visser as hulp vir die sekretaris aan. Van der Merwe self lewer 'n referaat voor die vergadering oor "Die handoplegging in die Ou Testament", dieselfde onderwerp waaroor

hy sou praat by die kongres van die Ou-Testamentiese Werkgemeenskap van Suid-Afrika van 30 Januarie tot 2 Februarie 1962.

Die klag teen A S Geyser word in dieselfde jaar aanhangig gemaak. Sy uiteensetting van Filippense 2:6-11 in die eksegeseklas van 14 September 1961 lei tot 'n formele klag van dwaalleer wat op 24 Oktober 1961 voor die Kommissie van die Algemene Kerkvergadering dien en waarin uitspraak gelewer is op 8 Mei 1962. Die uitspraak van die Kommissie was "... dat die klag van dwaalleer teen prof. dr. A S Geyser met betrekking tot die Christologie, gestaaf is" (Kommissie 1962a:13). Hy is op die bepaalde datum uit sy amp as predikant afgesit en van sy status as predikant van die kerk ontnem. Tydens die Geysersaak was Van der Merwe 'n blote waarnemer. Hy was nie op enige wyse daarby betrek nie.

3.3 Die jare 1962-1963.

Die Geysersaak het die heersende tendense nog verder gevoer. In 'n herderlike skrywe aan lidmate en kerkrade wys die Algemene Kommissie opnuut daarop dat: "... die Heilige Skrif, as die Woord van God, bokant die Belydenis hoe voortreflik dié ook mag wees, staan" (Kommissie 1962b:5). Die belydenisskrifte moet voortdurend aan die Woord van God getoets word. Die eksegeet is vry om self die Skrif te ondersoek, maar moet by die ondertekeningformule bly. Die Christusbelydende Kerk kan geen leervryheid duld nie (vgl Kommissie 1962b:5). Vir Van Heerden ([1991]:73) is dit egter duidelik dat "Die Geyser-saak van 1962 illustreer hoe die teologiese 'beweegruimte' wat tot op daardie tydstip kenmerkend van die Hervormde tradisie was, ingekort is." Waar Van Selms nog vantevore artikel 1 van die NGB kon kritiseer en geduld is, was die klimaat van die sestigerjare van so 'n aard "... dat die kerk 'n meer rigiede houding ingeneem het oor die *teologiese* uitsprake van 'n teoloog wat op politieke terrein nie die kerk se amptelike standpunt wou onderskryf nie" (Van Heerden [1991]:73). Dit het bepaalde implikasies vir kritiese wetenskap gehad. "Gedurende die sestigerjare het daar 'n mate van versigtigheid begin intree in die manier waarop oor die *historiese kritiek* gepraat is en hoe dit toegepas is" (Van Heerden [1991]:82). Dit blyk volgens Van Heerden daaruit dat dit 'n ander naam gegee word, dat op die gevaar van historiese kritiek gewys word, dit onder sekere voorwaardes gebruik word, dit al meer volgens die dogma as maatstaf

funksioneer, dit in 'n nuwe raamwerk gestel word en daar nie van historiese kritiek gebruik gemaak word nie, eerder van 'n filologiese of grammaties-historiese benadering (vgl Van Heerden [1991]: 83). Terwyl daar iets van 'n versigtig-heid by hom te bespeur is, het Van der Merwe voortgegaan om filologies sowel as historiese-krities te werk.

In aansluiting by sy voordrag voor die predikantevergadering die vorige jaar bied Van der Merwe vroeg in 1962 'n voordrag aan oor *The laying on of the hands in the Old Testament: New light on some Old Testament problems*, voor die OTWSA-kongres. Hy gaan hierin die tegniese uitdrukking "oplê van die hand" langs filologiese en godsdiens-historiese weg na. Hy ondersoek die begrip in die Massoretiese teks en ook in die apokriewe Susanna en Joodse literatuur soos die Babiloniese Talmoed. Wanneer hy verskillende argumente oorweeg oor die betekenis van die term, merk hy op: "We are aware of the fact that all these arguments are hampered by one factor, that is that the *argumentum e silentio* and word statistics can never be used as a decisive argument" (Van der Merwe 1962:43). Sy gevolgtrekking is dat die seremonie van handoplegging iets nuuts was in die godsdiens van Israel. Die praktyk is ingevoer as gevolg van die profete se kritiek op die sakrafisiële kultus en veral die gesindheid waarmee dit gedoen is. Dit is daarom ingevoer om die persoon wat offer, die erns van die saak op die hart te druk en hom uitdrukking te laat gee aan sy heelhartige oorgawe wanneer hy die offer bring. So het dit die oppervlakkigheid waarmee die seremonie uitgevoer is, teengewerk.

Op die vergadering van 17 Mei 1962 van die Kommissie van die Algemene Kerkvergadering word kennis geneem van die brief van prof A van Selms dat hy op 30 Junie 1962 as dosent van die Hervormde Kerk bedank (vgl Dreyer 1962a:25). In Mei 1962 verskyn die eerste uitgawe van die blad *Pro Veritate*. Uit hierdie tyd dateer die opkoms van die Suid-Afrikaanse Raad van Kerke, soos die Christian Council sedert 1968 genoem is (vgl Heyns 1991:594). Die stigting van die Christelike Instituut vind in 1963 plaas met ds Beyers Naude as Direkteur.

Aan die einde van 1962 is Van der Merwe se akademiese vader prof B Gemser in Nederland oorlede (vgl Dreyer 1963:18). Gesien in die lig van die invloed wat hy op hom uitgeoefen het en die waarde wat hy aan Gemser geheg het naas sy eie pa, was dit vir Van der Merwe 'n groot verlies.

Die “siviele eis deur Geysers teen die Hervormde Kerk” (Van Wyk 1992:516) in 1963 is geskik deur ’n verklaring wat in die hof voorgelees is. Die Kommissie aanvaar volgens die verklaring “dat dit nooit professor Geysers se bedoeling was dat sy uitleg van Filippense 2:6-11 ’n finale uitspraak oor die verhouding van die Seun tot die Vader moet wees nie” (Kommissie 1963:[1]). Dit was ’n *bona fide* en onopsetlike misverstand. Die Kommissie se uitspraak van 8 Mei 1962 word ter syde gestel en Geysers bly steeds predikant van die Hervormde Kerk. Die Hervormde Kerk sal ook alle regs-kostes deur Geysers aangegaan, betaal. Die Algemene Kerkvergadering was hangende en sou verder besluit. Die Algemene Kerkvergadering van Mei 1964 sou hierdie rapport van die Kommissie een-stemmig aanvaar en bekragtig.

Gedurende hierdie tyd skryf Van der Merwe twee artikels vir *Die Hervormer* oor “Die Bybelse agtergrond van die besprenkeling in die doop” (Junie 1963) en ’n “Oordenking” vir Hervormingsfees (Oktober 1963). Hy stel ’n gedenkalbum op vir die gemeente Magaliesburg se tienjarige fees wat van 8-9 Junie 1963 plaasvind. Hy skryf slegs een aflewering van “Uit die prediking van die profeet Hosea” vir *Die Hervormer* van Februarie 1964.

In sy twee artikels oor die agtergrond van besprenkeling werk hy filologies en poog om die onderliggende gedagtestruktuur bloot te lê. Gesien in verband met die voorskryfte vir die verskillende seremonies in die Ou-Testamentiese erediens is daar ’n baie nou band met reiniging en heiliging. Teen die agtergrond van die die Ou Testament waar bloed en verbond verbind word, kom hy tot die gevolgtrekking dat besprenkeling en verbondsluiting in die Nuwe Testament saamgaan. Van die voorgename artikel wat sou volg om die verband tussen doop en verbond te verduidelik het daar blykbaar niks gekom nie. In sy “Oordenking” by Hervormingsfees gaan hy weer filologies te werk. Hy vind nie die woord “hervorming” in die Bybel nie, maar iets naby daaraan in Maleagi 3:6. Hy gee ’n historiese scenario-skets van Maleagi se tyd en optrede, wys die inhoud van sy prediking uit as ’n oproep tot bekering, verbreed die begrip met die Pauliniese literatuur, aksentueer dat nie net gesindheid nie, maar ook dade verwag word en haak dit aan by die eis van die reformasie om hervorming.

In ’n artikel wat in *Die Hervormer* van Februarie 1964 gepubliseer is, poog hy om enkele gedagtes uit die “Christus-prediking” van Hosea aan die orde te stel. Hy meen dat die prediking van Hosea “... in sy geheel Messiaans gerig is, sonder dat die persoon van die verwagte Messias skerp omlin na vore tree” (Van der Merwe 1964a:17). In hierdie

artikel maak hy gebruik van ouer tradisies, wat as beloftes beskou word en wat in die Nuwe Testament as vervul beskou word. Intertekstualiteit speel hier weer 'n baie groot rol, maar word vir die eerste keer hier hanteer volgens 'n skema van belofte en vervulling. Hy stel wel die ouer tradisies binne die sosio-historiese konteks waarin hulle uitgespreek is, maar werk telkens met een of ander Messiaanse element daarin. Hy maak hom hier skuldig aan die ongenueanseerde verklaring van sy tyd om op woorde af te werk en met verbygaan van die tradisieproses Messiaanse invulling te maak van Ou-Testamentiese begrippe.

3.4 1964, jaar van beslissings

Tydens die 54e Algemene Kerkvergadering van 1964 het verskillende sake na vore gekom. Ten opsigte van die Christelike Instituut¹⁷ is besluit dat lidmaatskap van die Hervormde Kerk nie verenigbaar is met lidmaatskap van die CI nie (Notule Algemene Kerkvergadering 1964:251). Die vergadering versoek ook sy lidmate om *Pro Veritate* nie te koop of te lees nie, omdat dit 'n "...teologiese visie indra wat botsend is met die Bybels-reformatoriese teologie van ons Kerk" (Notule Algemene Kerkvergadering 1964:254). Daar word ook besluit om in Art III "gelykstelling" te vervang met "vermenging."

Ook die Geysersaak is terugskouend behandel. A S Geysers was op die vergadering aanwesig met die status van predikant, hoewel hy as predikant uitgetree het (eervol ontslag geneem het). Hoewel Geysers hom in 'n ander lewenstaat bevind "... is sy behoud van status 'n vergunning en kan dit van tyd tot tyd hersien word" (Notule Algemene Kerkvergadering 1964:44). Tydens die behandeling van die Geysersaak het Van der Merwe se naam opgeduik. Ds P M Smith het verwys na berigte in die koerante dat prof J A Lombard hom tydens die Geysersaak genader het oor twee Hervormde applikante, drr J A A Stoop en B J vd Merwe, wat vir poste aan Unisa aansoek gedoen het. Hulle was egter onder verdenking "... omdat hulle Geysersgesind sou wees en dat hulle dus onaanneemlik sou wees" (Notule Algemene Kerkvergadering 1964 Bylae 4:58). Smith het dit bevestig. Volgens *Die Transvaler* van 8 Mei 1963 het hy gesê dat Stoop "... 'n sterk Geysers man is en dat hy dit in die Sinode getoon het." Van der Merwe word hier ver-

¹⁷ Die motivering vir onverenigbaarheid met die CI is insiggewend: "Omdat die Algemene kommissie voel dat die Nederduitsch Hervormde Kerk ook voor God verantwoordelik is vir die welsyn van die volk waarvan die Kerk 'n deel is, wil die Algemene Kommissie ernstig waarsku teen die gedagterigting van die Instituut. Hierdie rigting lei tot die vernietiging van alles wat vir ons volk tot hertoe as heilig en waardevol gegeld het" (Notule AKV 1964:250).

swyg. Volgens die *Rand Daily Mail* van dieselfde datum word berig dat Smith gesê het "... that he was not absolutely certain of Van der Merwe, but it was common knowledge that Stoop was a Geyserman." Eienaardig genoeg het ds P M Smith later ter vergadering 'n verklaring uitgereik dat hy op geen manier bedoel het dat dr J A A Stoop 'n "Geyserman" is nie (Notule Algemene Kerkvergadering 1964:253).

Van der Merwe self het geen besondere verhouding met A S Geysers gehad nie. Tog het die standpunte wat hy ingeneem het, hom sodanig aan die persoon van Geysers verbind, dat hy as 'n "Geyserman" bestempel is. Van der Merwe het wel nie geskroom om hom te verweer en sy standpunt te stel nie, maar het dit nooit aktief gepropageer nie.¹⁸ Hy was diep oortuig dat die pad wat die kerk geloop het en die steun wat daar uit die kerk vir die apartheidsbeleid gekom het, verkeerd was.¹⁹ Hy was egter baie versigtig in sy openbare uitlatings en het hom nie maklik aan iets gewaag of by 'n saak laat betrek nie. Sy lojale kollega J A A Stoop skets hom as 'n eerlike, opregte, welmenende mens wat ten onregte ge-etiketier is.²⁰

Tydens die vergadering van die Algemene Kommissie op 16 Junie 1964 word die brief van B J van der Merwe, gedateer 9 Junie 1964 behandel. Hy deel die Kommissie daarin mee dat hy 'n benoeming van die Raad van die Universiteit van Suid-Afrika ontvang het as senior lektor in Semitiese tale by Unisa. Hy is telegrafies daarvan in kennis gestel op 13 April 1964 en dit is op 16 April skriftelik bevestig. Hy het die Universiteit op 20 April in kennis gestel dat hy die benoeming gunstig oorweeg en begin onderhandel oor die pos. Dit is eers op 6 Mei gefinaliseer. Dit was die sluitingsdag van die Algemene Kerkvergadering en toe was die besluit reeds geneem dat die Kommissie voortaan alle sake rakende die behoud van predikantstatus op meriete sal hanteer. Hy doen aansoek by die Kommissie om behoud van status as bedienaar van die Woord in die Hervormde Kerk wanneer hy die pos eventueel aanvaar. Die Kommissie het besluit om dit nie toe te staan nie.

Op die kerkraadsvergadering van Magaliesburg op 28 Junie 1964 besluit die vergadering om aan Van der Merwe buitengewone/studieverlof toe te staan vir drie maande tot aan die einde van Oktober 1964. Die een voorwaarde was dat sy huisbesoek

---

¹⁸ Sowel die gesprek met ds M J J Redelinghuys 02/12/1998 as die gesprek met prof A D Pont 03/12/1998.

¹⁹ Skriftelike mededeling prof C J Labuschagne 07/12/98.

²⁰ Gesprek met prof J A A Stoop 28/12/98.

voor 1 Augustus afgehandel sou wees. 'n Ander voorwaarde was dat hy vir die tydperk 1 Augustus tot 31 Oktober 1964 geen vergoeding van die gemeente sou ontvang nie, omdat hy in daardie tyd tydelik by Unisa werksaam sou wees. Hierdie aanstelling sou tydelik wees en op die basis bedryf word van een maand wedersydse kennisgewing van beeïndiging van dienste. Die Ringskommissie, onder voorsitterskap van ds J A Swanepoel, het die saak ook later so goedgekeur. Hierdie reëling was daarop gemik om hom so lank as moontlik nog predikantstatus te laat geniet en in die geleentheid te stel om te preek. Dit was vir hom in die lig van die besluit van die Algemene Kerkvergadering van vroeër die jaar moeilik om te aanvaar dat hy sy predikantstatus en preekvergunning sou verloor.

Op die kerkraadsvergadering van 15 Augustus 1964 is besluit dat dr Van der Merwe sy afskeidspreek die eerste Sondag in Oktober sou lewer, indien hy dan tog besluit om weg te gaan. Daar is ook besluit om versoë tot die Algemene Kommissie te rig om aan Van der Merwe behoud van status te gee indien hy tog sou weggaan.

Ten spyte van die vorige negatiewe antwoord het Van der Merwe sy pleidooi om sy status te behou indien hy die pos by Unisa aanvaar, in 'n brief aan die Algemene Kommissie van 31 Augustus 1964 herhaal. Hy versoek in sy brief die Kommissie om sy vorige besluit in heroorweging te neem in die lig daarvan dat hy met die doseer van die vak Hebreeus nog steeds besig sal wees met die studie van die Ou Testament. Ander predikante van die Kerk wat dieselfde vak doseer het hulle status behou of minstens preekbevoegdheid verkry. Predikante van ander kerke wat aan Unisa doseer, het hulle predikantstatus behou. Hy wil hom op geen manier aan die kerk onttrek nie. Tewens, hy is oortuig dat hy van meer diens vir die kerk kan wees as hy hom in hierdie besondere rigting bekwaam. Hy gaan selfs so ver om te sê: "Ek verklaar my hiermee bereid om enige opdrag wat u hoogerwaardige kommissie aan my wil toevertrou, mits dit binne redelike perke saam met my werk aan die universiteit uitgevoer kan word, te onderneem." Sy brief is tesame met die brief van die gemeente Magaliesburg van 24 Augustus wat dieselfde pleidooi lewer, op die vergadering van die Algemene Kommissie op 5-6 September 1964 behandel. Die Kommissie het by herhaling besluit dat hy dit nie toestaan nie. Kragtens die wysiging van die Bepalings van die Kerkwet wat op 6 Mei 1964 op die Algemene Kerkvergadering aanvaar is, kon die Kommissie nie die versoek toestaan nie

(Notule Kommissie 1964:24-25). Van der Merwe en die gemeente Magaliesburg is beide per brief, gedateer 8 September 1964, oor hier die besluit ingelig.

'n Baie spanningsvolle tyd breek in sy lewe aan. Die pastoraat was vir hom uiters belangrik. Om te preek was sy lewe. Aan die ander kant kon hy sy kennis en talente veel beter tot ontplooiing bring aan 'n akademiese inrigting. Sy kollega J A Swanepoel²¹ het in meer as een gesprek met hom sy worsteling om 'n finale besluit met hom gedeel. Hy het hom as 'n baie sensitiewe mens ervaar wat baie sterk emosioneel betrokke was by sy gemeente maar ook by sy akademiese werk. Die woelinge op die breë kerklike terrein was nie 'n faktor in sy oorwegings nie.²² 'n Akademiese loopbaan sou ook in die lig van sy mediese toestand vir hom groter rustigheid bring.

Op die buitengewone kerkraadsvergadering van Magaliesburg van 27 September 1964 het Van der Merwe sy finale besluit bekend gemaak. Die notule lui:

Ds Van der Merwe deel aan die Kerkraad mee dat hy as lektor by die Universiteit van Suid-Afrika sal bly. Hy bedank die Kerkraad vir die moeite wat hulle gedoen het deur aan die Kommissie van die Algemene Kerkvergadering te vra dat dominee sy predikantstatus behou. Die Kommissie het dit egter geweier. Dominee Van der Merwe sê ook aan die Kerkraad dat dit vir hom baie moeilik sal wees om 'n afskeidspreek te hou; ds sal later aan die Kerkraad sê wanneer hy sy afskeidspreek sal hou.

(Notule Magaliesburg 1965:6-7)

Hy skryf aan die Algemene Kommissie op 12 Oktober 1964 dat hy die pos in Semitiese tale by Unisa permanent sal aanvaar en dat hy sy laaste preek op 8 November in Magaliesburg sal lewer. Hy het tydens die kerkraadsvergadering van 27 November 1964 onder leiding van ds K Papp die akte van ont-heffing uit die amp as dienaar van die Woord ontvang.

Sy aanstelling as senior lektor aan Unisa het gelyk vanaf 3 Augustus 1964. By die geleentheid van sy aanvaarding daarvan het hy volgens die bepalings van die Kerkwet tot 'n ander lewenstaat oorgegaan en het sy status as ewangeliedienaar van die Hervormde

---

²¹ Telefonies gesprek ds J A Swanepoel 06/01/99.

²² Skriftelike mededeling prof C J Labuschagne 07/12/98.

Kerk ten einde gekom (vgl Dreyer 1964:16). By daardie geleentheid getuig Joh Dreyer (1964:16), redakteur van *Die Hervormer*, soos volg van hom:

Dr Van der Merwe het met sy helder kop hom laat ken as 'n man van studie. Sy prediking en sy artikels, wat af en toe in *Die Hervormer* verskyn het, sowel as lesings en referate wat hy hier en daar gehou het, het duidelik blyke daarvan gegee. Tog was hy ook weer nie 'n man wat so toegesak het in die boeke in sy studeerkamer, dat die gemeente nie die nodige aandag gekry het nie. Sy deeglike prediking en troue arbeid sal in Magaliesburg gemis word, maar op die terrein van die teologiese wetenskap sal wel nog in die toekoms van hom gehoor word. Selfs in die buiteland het hy immers erkenning vir sy wetenskaplike bekwaamheid ontvang.

In hierdie en die volgende jaar lewer Van der Merwe twee voordragte voor die OTWSA wat in 1965 gepubliseer word as *Echoes from teaching of Hosea in Isaiah 40-55* en *A few remarks on the religious terminology in Amos and Hosea*.

Sy voordrag oor weerklanke van Hosea by Deuterocesaja dui aan dat daar 'n gedagtelyk oor 'n huwelik tussen God en sy mense van Hosea na Jeremia en Esegïel loop tot by Deuterocesaja. Hy werk hier met die konsepmatige uitgangspunt dat woorde bepaalde idees weergee en dat die kontekstuele analise van daardie woorde binne hulle literêre opset daardie onderliggende idees aan die lig bring. Die betekenis van die woorde lê nie op etimologiese vlak nie en ook (nog) nie binne sosiale konteks nie, maar binne die virtuele gebruik van daardie woorde in die literêre konteks van die sinne waarin hulle gebruik word. Hy maak gebruik van "word statistics" (Van der Merwe 1964c:90) waarop hy voorbehoud nahou: "... [W]e are to a great extent dependent on word statistics, and in our opinion the result of this method cannot be used as a final argument" (Van der Merwe 1964c:90). Waar hy elders met sinonieme en sinsverbande werk, probeer hy hier die betekenisemoontlikheid van die woordvorm verruim. Hierdie ondersoek lei hom tot die gevolgtrekking dat indien

the different features in the teaching of Hosea and Deutero-Isaiah...are taken in account it seems to us quite justified to speak of "echoes" from the teaching of Hosea in the teaching of Deutero-Isaiah. Although in some cases there is

an interesting agreement between the use of words and ideas between the two prophets, it cannot be easily proved that Hosea directly influenced the teaching of Deutero-Isaiah.

(Van der Merwe 1964c:98)

In sy voordrag oor die terminologie in Amos en Hosea ondersoek hy verskillende uitdrukkings wat by albei profete voorkom. Hy gee 'n genuanseerde betekenis aan van elke begrip wat hy ondersoek. Hy dui aan dat daar ooreenkomste by albei profete is, maar ook besliste verskille. Amos het geen waardering vir die kultus van Noord-Israël nie en beskou dit as 'n saak van opstand teen die Here. Hosea het wel 'n positiewe houding teenoor die kultus as sodanig, maar meen dat Israel die kultus gaan misbruik het om Baal te aanbid en daardeur iets sondigs daarvan gaan maak het. Terwyl Amos die verhouding tussen Jahwe en Israel op formele vlak beskou as 'n saak van reg en geregtigheid, is dit vir Hosea iets wat baie meer op die persoonlike vlak lê as 'n saak van kennis van God en getrouheid. Filologiese ondersoek word dus hier gekombineer met ondersoek na die historiese konteks ten einde die teologiese eienskappe van elke profeet te bepaal.

4. DOSENT AAN UNISA (1964-1968)

Hy vestig hom met sy gesin in Pretoria te Irvingstraat 1220 Queenswood. Hy rig 'n versoek aan die Algemene Kommissie op 4 Maart 1965 om aan hom minstens preekvergunning toe te staan. Die brief van die skriba, ds P M Smith, van 17 Maart 1965 het hom in kennis gestel dat die Kommissie sy versoek afgewys het. Op 9 Augustus 1965 stel hy die Kommissie van die Algemene Kerkvergadering in kennis dat hy aansoek gaan doen vir 'n vakature in die Departement Ou en Nuwe Testament in die teologiese fakulteit van Unisa. Hy versoek dat die Kommissie sy aansoek sal ondersteun en indien hy wel in die vakature aangestel word as dosent in Ou-Testamentiese wetenskap, sy status as dienaar van die Woord herstel sal word. Hy is vanaf 1 Oktober 1965 aangestel as senior dosent in die Departement Ou- en Nuwe Testament van die Teologiese Fakulteit van Unisa. Sy laaste aansoek om die herstel van predikantstatus was in April 1967, toe dit weereens afgekeur is.

Hierdie verloop van sake was vir hom en sy gesin uiters traumaties. Dit was vir hom uiters belangrik dat hy met Woordverkondiging moes voortgaan. Die kerk waarin hy dit wou doen, wou hom egter nie toelaat nie. Watter rol sy assosiasie met Geयर hierin gespeel het, is iets waaroor maar net gegis kan word. Hy en sy kollega by Unisa, dr J A A Stoop, was in dieselfde bootjie. Toe Stoop by Unisa aangestel is op 1 Oktober 1964, het hy ook sy predikanstatus verloor. Toe C J Labuschagne as predikant van Wolmaransstad bedank het in 1958, het hy wel sy status as predikant behou. Dit was egter voor die Geysersaak en voor die besluit van die Algemene Kerkvergadering van 1964. Die saak was egter 'n opvallende probleem en het wel aandag geniet, soos blyk uit die aanvaarding op die vergadering van die Algemene Kommissie van 7 Junie 1966 van die "Rapport oor die vraag hoe iemand wat uitgetree het uit die dienswerk van die dienaar van die Woord (met verlies van status) weer tot die dienswerk toegelaat moes word", opgestel deur B J Engelbrecht en A D Pont (Agenda Algemene Kommissie 7 Junie 1966: 19-24). Die hertoelating is egter verbind aan die beroep deur 'n gemeente. Eventueel sou J A A Stoop wel op 8 Maart 1974 weer toegelaat word, maar dan as tydelik-deeltydse predikant verbonde aan 'n gemeente. Sou hy dan nog gelewe het, sou Van der Merwe se predikantstatus ook moontlik herstel gewees het.

Die twee kollegas het op 15 Desember 1966 'n brief gestuur na die Algemene Kommissie vir opname in die agenda van die Algemene Kerkvergadering van April 1967. Daarin het hulle aansoek gedoen by die Algemene Kerkvergadering om herstel van status as predikante van die Kerk (Agenda Kommissie 1 Februarie 1967:21-2). Die Kommissie het die versoek teengestaan en die aansoek is nie in die agenda opgeneem nie.

In sy beginjare by Unisa skryf hy 'n artikel oor *Joseph as successor of Jacob* vir die huldigingsbundel van Vriezen by sy 25jarige ampsjubileum in 1966. In aansluiting by 'n artikel van Van Selms uit 1949 oor die koning en sy opvolger, dui hy aan dat die berig in Genesis 47:29 Jakob uitgebeeld as vors wat met sy dood opgevolg moet word. Die twee tegniese terme wat gebruik word (in die graf van die voorvaders begrawe word, en hand onder die heup sit) dui volgens sy woordondersoek op persone van adellike afkoms. Jakob se begrafnis word in Genesis 50:2v deur die "outeur(s)" (vgl Van der Merwe 1966h:22) van Genesis as 'n vorstelike begrafnis uitgebeeld. Die naderende dood van Jakob stem ooreen met die van Dawid en die gevolglike probleem van 'n opvolger.

Verskillende sake soos die eenaardige onderbreking van die vertelling met die seën-uitsprake van Jakob in Genesis 49:1-27 direk nadat Jakob Sigem aan Josef toegesê het, die verswyging van die saak van eersgeboortereg in die vertelgedeelte, en die verskynsel dat die eersgeboortereg slegs in die gedig van die seën in Genesis 49 voorkom, steun Van der Merwe in sy oortuiging dat Genesis 47:27-50:26 aandui dat dit eerder Josef was wat die geboortereg ontvang het en as opvolger van Jakob aangewys is.

Sy lojaliteit aan die Hervormde Kerk het nie in hierdie tyd afgeneem nie. Hy het nog sy kinders na die kategesesentrum van Pretoria-Oos in Atterburyweg (die skoolgebou van Menlo Park wat pas voltooi was) gebring en sy vrou het selfs vir 'n tydjie as kategeet daar gehelp.²³

Hy bly steeds diensbaar aan die Hervormde Kerk en publiseer in hierdie tyd 'n agttal artikels oor Eksodus in *Die Hervormer* van Mei 1966 tot Januarie 1967 onder die titel "Uit die prediking van die boek Exodus." By die eerste aflewering beveel die redakteur dit by die lesers aan om die artikels te lees. "Sy kennis van die Ou Testament veral en sy heldere skryftrant sal dit die moeite werd maak" (Van der Merwe 1966a:21). Van der Merwe se bedoeling met die reeks is "... om enkele gedagtes uit die boodskap, wat hierdie verhale wil oorbring, toe te lig" (Van der Merwe 1966a:21). Hy maak in die reeks telkens gebruik van woord-ondersoek. Hy probeer van daaruit die teologiese lyne van die Ou Testament trek, wat hy op sy beurt weer telkens na die Nuwe Testament deurtrek. Baie meer as vantevore begin hy Christologies werk. Hy gebruik 'n progressiewe openbaringsmodel waarvolgens die eintlike betekenis van die Eksodusverhaal, wat reeds *in nuce* daar is, eers deur die Nuwe Testament interpretasie daarvan duidelik word. Daar is 'n verborge betekenis tussen die lyne en agter die verhaal wat in die Nuwe Testament uitkom. Deur 'n leesstrategie wat later as *close reading* bekend sou staan en grammaties kontekstuele studie van begrippe uit Eksodus en ander dele van die Ou Testament dui hy bepaalde grondmotiewe aan wat deur die res van die Ou Testament en deur die hele Bybel voorkom.

Die gebeure in die laaste helfte van die sestigerjare het sake nog verder gedryf. Die Suid-Afrikaanse Raad van Kerke het in 1968 sy "A message to the people of South Africa" gepubliseer waarin apartheid as "a false faith" (vgl Heyns 1991:594) verwerp is

---

²³ Mededeling per e-pos deur prof J A Loader 08/09/1998.

en die gehoorsaamheid aan Christus gestel is teenoor gehoorsaamheid aan die politieke idee van apartheid. Van Wyk (1992:517) verwys na die "... ernstige breuk in die Afrikaner se kulturele en politieke lewe ..." aan die einde van die sestigerjare. Die groot breuk met die Hervormde Kerk het gekom na die saak Pont vs Naude en Geysers in 1967. Uitspraak is gelewer in saak nommer 3054/1965 in die Hoogeregshof van Suid-Afrika (Witwatersrandse plaaslike afdeling) op 9 Junie 1967 ten gunste van die aanklaers. Die verklaring wat ds A J Nolte, voorsitter van die Algemene Kommissie uitgereik het, het gelui: "Hoewel ons aanvaar dat die bewoording van prof Pont in die betrokke artikels nie die regte was nie, bly die kerk oortuig daarvan dat prof Pont met al die artikels net die beste belang van die kerk en volk wou dien. Op grond daarvan het ons die vrymoedigheid om van alle kante steun vir prof Pont te vra."²⁴

Omdat hulle hierdie verklaring beskou het as sanksionering van iets wat verkeerd was, het die families Labuschagne, Van Selms, Stoop en Van der Merwe hulle lidmaatskap van die Hervormde Kerk beeëndig. Hoewel Pont die saak verloor het en deur die regter gesensureer is, is hy nooit van die kant van die Hervormde Kerk gesensureer of tot gesprek met die Algemene Kommissie opgeroep nie. Die feit dat hy nie tot orde geroep is deur die kerk nie, het tot verontwaardiging gelei veral by diegene soos Van der Merwe wat hulle predikantstatus ontnem is. Daar was verstaanbare bitterheid by Van der Merwe oor sy vergeefse pogings om weer as predikant toegelaat te word in die Hervormde Kerk. Hierdie gebeure het hom selfs so ver gedryf om die Hervormde kerk te bedank. Iets van die trauma van hierdie ervaring word verwoord in die woorde van sy vrou dertig jaar later: "Ons was deel van die Hervormde Kerk, aktief deel, tot die dag dat hy besluit het om oor te gaan na die Presbiteriaanse Kerk. Dit was asof daar op daardie dag 'n deel van ons afgesny is. Die pyn was groot, selfs fisies. Die bevrediging het daarin gelê dat hy vir die laaste jaar van sy lewe elke Sondag die Woord kon verkondig. Preke wat onvergeetlik was."²⁵

Vir Van der Merwe se ouers was dit baie traumaties dat hulle seun die Hervormde kerk verlaat het. Die jarelange goeie verhouding tussen ds Joh Dreyer en Van der Merwe het op hierdie stadium vertroebel as gevolg van die negatiewe wyse waarop hy die saak

²⁴ Aangehaal in bedankingsbrief dr en mev Labuschagne.

²⁵ Skriftelike mededeling mev Frieda Vorster (Van der Merwe) 28/12/1998.

met sy ouers, wat nog al die jare in sy gemeente in Potchefstroom was, hanteer het. B J van der Merwe (snr) het selfs 'n hartaanval gehad.

Op 20 September 1967 het die Algemene Vergadering van die Presbiteriaanse Kerk die aansoeke van ses voormalige predikante van die Hervormde Kerk om as predikante toegelaat te word, goedgekeur. Hulle was prof A van Selms, dr C J Labuschagne, B J van der Merwe, J A A Stoop en di J J Coetzee en J A Swanepoel.

'n Paar maande na hulle in Junie 1967 aangesluit het by die Presbiteriaanse Kerk, het ds Bob Orr namens die "board of management" Ben van der Merwe genader met die aanbod om medeleraar te word van die St Andrews-gemeente. Hy het dit van die hand gewys omdat hy toe reeds besig was met verdere studie en sy gesondheid ook besig was om toenemend te verswak. Hy het in die loop van 1967 'n Honneursgraad in Semitiese tale met lof behaal. Hy het op hierdie stadium ook begin met 'n tweede doktorsgraad, wat hy nie voor sy dood voltooi het nie.

Nadat hulle as predikante aanvaar is in die Presbiteriaanse Kerk, het C J Labuschagne, J A A Stoop, B J vd Merwe, J Swanepoel en drie persone wat aktief werksaam was in die Hervormde Kerk, onder andere ouderling Coetzer van Standerton en ouderling Van Rensburg (skoonpa van dr Ben Engelbrecht) by die huis van prof A Van Selms in sy studeerkamer byeengekom.²⁶ Hulle het ongelukkigheid ervaar in die Presbiteriaanse Kerk dat daar nie eredienste in Afrikaans was nie. Van Selms het namens die groep 'n brief opgestel. Hierin is die versoek gerig dat die Presbiteriaanse Kerk toestemming moes gee om dienste in Afrikaans te hou. Hierdie brief is ook later deur bemiddeling van ds J A Swanepoel in die amptelike blad van die Presbiteriaanse Kerk gepubliseer.²⁷

Van der Merwe was nie oormatig gelukkig in die Presbiteriaanse Kerk nie. Hy was volledig predikant in daardie kerk met al die voorregte van 'n predikant. Dit was egter die taal wat hom ontuis laat voel het. Daar was egter vir hom net een pad terug na die Hervormde Kerk toe en dit is op die kansel, dit wil sê slegs indien hy sy predikant-status sou terugkry, sou hy na die Hervormde Kerk terugkeer.²⁸

In sy laaste gepubliseerde preek (Van der Merwe 1969:7-11), gelewer op die aand van 14 April 1968 in die Presbiteriaanse Kerk, St Andrew's oor Markus 14:34, begin hy

---

²⁶ Gesprek met prof J A A Stoop 28/12/98.

²⁷ Telefoniese gesprek ds J A Swanepoel 06/01/1999.

²⁸ Gesprek met prof J A A Stoop 28/12/98.

met 'n historiese skets van die omstandighede in Jerusalem tydens die Paasfees. Die uitspraak van Jesus in die teksvers dat Hy doodsbenoud is, beskou Van der Merwe as 'n verwysing na Psalm 42. Die gedagte wat hierin uitgespreek word van verlatenheid van God kan nie gelyk gestel word aan Sokrates se gifbeker uit die 5e eeu v C nie, omdat die Griekse beskouing van die dood iets anders is as Jesus se leed oor die sonde van die mensdom. Ook nie die dood wat die latere martelare gesterf het, kan vergelyk word met die leed wat Jesus ervaar wanneer Hy vir ander sterf nie. Waar mense nog 'n rede kan aanvoer hoekom God hulle verlaat, was dit by Jesus soveel erger dat sy Vader hom verlaat omdat Hy nog aanspraak kon hê op God se ondersteuning. Sy onderwerping aan die wil van sy Vader is 'n voorbeeld vir kinders om gehoorsaam aan hulle ouers te wees. God verhoor Jesus se gebed deur nie na Hom te luister nie en so dit onnodig te maak dat die beker na ons kant toe moes kom.

Hy is op 22 Oktober 1968 oorlede. Na sy hartaanval in 1959 het hy nie weer direkte las van sy hart gehad nie. Hy was wel bewus daarvan dat sy hart hom vroeër probleme gegee het, maar hy kon sy werk goed doen omdat die probleem onder mediese kontrole was.²⁹ Sy vrou het hom wel gespot oor hy te bewus was van sy "hartkanker."³⁰ Hy was egter nie 'n persoon wat al te maklik gekla het oor sake nie. In Oktober 1968 was hy besig met 'n doktorsale student. Hy het kwaai pyn in die bors ervaar en die student gevra om hom met sy motor huis toe te vat. Die student kon of wou nie en Van der Merwe het hom daarvoor vererg. Hy is toe self per bus huis toe. Hy het vanaf die bushalte verder na sy huis geloop. By die huis het sy vrou Frieda dadelik 'n ambulans laat kom en hy is in die hospitaal opgeneem met 'n hartprobleem. Hy is vier dae later oorlede. Hy is in Potchefstroom begrawe. Prof A Van Selms het die begrafnisdiens in die Hervormde Kerkgebou naby die begraafplaas waargeneem.³¹

Na sestiende jaar van getroude lewe het hy sy gesin nagelaat sonder enige skuld met 'n eie huis en 'n eie kar.

Sy vrou skryf op 28 November 1968 'n brief aan ds P M Smith om enkele sake reg te stel in 'n berig wat na sy dood in die Nuusbrief van *Die Hervormer* van 15 November 1968 verskyn het. Haar man het op 18 Junie 1967 uit die Nederduitsch Hervormde

²⁹ Skriftelike mededeling prof C J Labuschagne 07/12/98.

³⁰ Gesprek met prof J A A Stoop 28/12/98.

³¹ Telefoniese gesprek ds J A Swanepoel 06/01/1999, wat as een van die draers opgetree het.

Kerk getree en predikant geword van die Presbiteriaanse Kerk van Suidelike Afrika. Hy het aansluiting gevind by die Presbiteriaanse Kerk,³² spesifiek die St Andrews-gemeente in Schoemanstraat, Pretoria. Hy het ook daar gepreek tot en met sy afsterwe op 22 Oktober 1968.

Met sy dood was hy besig met 'n kommentaar oor Jesaja vir die reeks "Prediking van het Oude Testament."

5. EVALUERING

Van der Merwe is deur sy kollegas by Unisa geken aan "... sy besadigde en weloorwoë beskouings, maar ook humoristiese uitkyk op die lewe" (*Theologia Evangelica* 1969:5). Hy het 'n besonderde sin vir droeë humor gehad en kon gemaklik met homself spot.³³ Hy kon heerlik uit sy maag lag en sy hande agteroorgooi.³⁴ Prof S P Engelbrecht het gereeld kontak met hom gemaak en het tydens sy jare in Magaliesburg die gewoonte ontwikkel om hom om sesuur die oggend te skakel. Die vroeg bellery het opgehou toe Van der Merwe van sy kant om nege uur die aand begin skakel het.

Hy was 'n ietwat inkennige mens en het half buite sake gestaan.³⁵ Sy houding was om nie finaal kant te kies nie.³⁶ Hy wou nooit 'n pertinente mening gee nie, omdat hy gedink het dat hy te min van 'n bepaalde saak weet. Hy was die onpartydige akademikus. Hy was oor die algemeen baie versigtig en het hom nie maklik aan iets gewaag nie.³⁷ Wanneer hy standpunt moes inneem, het hy nie geskroom om dit te stel nie. Hy was wel terughoudend maar nie bang om sy opinie weer te gee nie. Hy het dit egter nooit aktief gepropageer nie.³⁸ Na die botsings tussen Pont en Geysers op die predikantevergadering van 1959 het hy met Pont kom praat oor sake wat geopper is, maar op 'n baie rustige wyse.³⁹ Hy was ook oorversigtig om homself te oorskakel, terwyl hy die moontlik-

³² Mededeling per e-pos deur prof J A Loader 08/09/1998.

³³ Sowel uit die gesprek met prof W C van Wyk 11/11/1998, die telefoniese gesprek ds Kobie Coetzee 02/12/1998 en die gesprek met ds M J J Redelinghuys ook op 02/12/1998.

³⁴ Sowel uit die gesprek met prof W C van Wyk 11/11/1998 en die telefoniese gesprek met ds Kobie Coetzee 02/12/1998.

³⁵ Gesprek met prof AD Pont 03/12/1998.

³⁶ Gesprek met prof A D Pont 03/12/1998.

³⁷ Gesprek met prof J A A Stoop 28/12/98.

³⁸ Sowel die gesprek met ds M J J Redelinghuys 02/12/1998 as die gesprek met prof A D Pont 03/12/1998.

³⁹ Gesprek met prof A D Pont 03/12/1998.

heid gehad het om meer te doen. Hy het reeds op skool 'n onderskeiding in Latyn gehad met die potensiaal vir meer tale. Tog het hy hom nie daaraan gewaag nie.⁴⁰

Sy kollegas⁴¹ en lidmate praat met groot lof van sy prediking. Dit was uitstaande. Dit was deeglik voorberei. Sy formulering was keurig, sy taalgebruik eenvoudig en sy toepassing was prakties. Die inhoud en voordrag was treffend.⁴² Hy het daarin geslaag om die Ou Testament vir ander oop te maak. Daar was baie agtergrondinligting daarin verweef.⁴³

Hy was geweldig konsensieus. Reeds in sy tyd in Johannesburg het sy dokter hom gewaarsku om die pas te verslap. Hy het selde voor twee uur soggens in die bed gekom.⁴⁴ Hy het 'n ongesonde lewenswyse gevolg, geen oefening gehad nie en was oorgegewig. Hy was gekenmerk aan sy pligsgetroue huisbesoek. Al was die gedagte dat dit rustiger in Magaliesburg sou gaan, het dit nooit gebeur nie. Hy het geen versoek om siekebesoek van die hand gewys nie, selfs al was dit dikwels onnodig en tot sy eie nadeel. Hy kon net nie "nee" sê nie.⁴⁵

Dit was 'n baie gelukkige gesin. Sy bynaam vir sy oudste seun was "die pous". Barend die jongere het dikwels probeer om die septer te swaai in die pastorie maar moes ervaar dat nie almal daarby wil inval nie.⁴⁶

Dit was vir hom 'n saak van baie groot hartseer en ook spanning dat hy nie sy predikantstatus kon terugkry nie. Van der Merwe was hierin grootliks die slagoffer van sy tyd en die politieke spanninge van daardie jare. Dit was nie soseer teen Van der Merwe dat die saak was nie, maar teen sy assosiasie met Geysers en die mense rondom hom. Hy was te versigtig om hom resloos by *Vertraagde Aksie*, en soortgelyke sake in te werp. Die standpunte wat hy by geleenthede soos die predikantevergadering van 1960 ingeneem het, het hom egter gebrandmerk as 'n "Geyserman." Die aard van sy persoonlikheid het hom niemand se vyand gemaak nie, maar die assosiasies wat aan hom verbind is, het hom saam met die res die teiken gemaak van sterk negatiewe emosies in die Hervormde Kerk.

⁴⁰ Gesprek met prof J A A Stoop 28/12/98.

⁴¹ Sowel die gesprek met ds M J J Redelinghuys 02/12/1998 as die gesprek met prof A D Pont 03/12/1998.

⁴² Gesprek met ds M J J Redelinghuys 02/12/1998.

⁴³ Telefoniese gesprek ds Kobie Coetzee 02/12/1998.

⁴⁴ Skriftelike mededeling mev Frieda Vorster (Van der Merwe) 28/12/1998.

⁴⁵ Telefoniese gesprek ds Kobie Coetzee 02/12/1998.

⁴⁶ Skriftelike mededeling mev Frieda Vorster (Van der Merwe) 28/12/1998.

Sy akademiese werk was van uitsonderlike gehalte. Hy het steeds die Etiese rigting bly volg om krities met die teks om te gaan, maar steeds na die teologiese betekenis daarvan te soek sonder om tot dogmatisering oor te gaan. Hy was voor alles filoloog wat met woordstudies gewerk het en dit binne groter literêre en sosio-historiese kontekste probeer verfyn het. Daar het sedert die sestigerjare 'n sterk tendens na Christologisering by hom begin intree, veral in sy werk wat in *Die Hervormer* gepubliseer is. Hoewel hy in baie opsigte krities was, byvoorbeeld oor die bruikbaarheid van statistiese gegewens oor woorde, het hy in hierdie tendens onkrities van 'n bepaalde openbaringsbegrip begin gebruik maak. Sy werk kom tot 'n einde op die vooraand van 'n baie sterk swaai na sin-kroniese studie op die gebied van die Ou Testament. Van die werk wat hy in vakkundige tydskrifte en blaaië gepubliseer het, bly egter nog steeds aktueel, soos die gebruik daarvan in hedendaagse kommentare ryklik getuig. Hoewel hy, vanweë 'n reeks oorsake, nie baie prominent gefigureer het in die Hervormde Kerk nie, is hier 'n predikant en akademikus uit die Departement Ou-Testamentiese wetenskap wat van uitnemendheid getuig het.

Literatuurverwysings

Agendas Kommissie van die Algemene Kerkvergadering.

- Deist, F E 1991a. Objektiewe Skrifuitleg? Kanttekening by Skrifuitleg in die Nederduits Gereformeerde Kerk 1930-1990. *HTS* 47(2), 367-385.
- Dreyer, J 1961a. Dwing of lei. *Die Hervormer* Mei 1961, 1 & 2.
- 1961b. Nabetrugting van die 53e Algemene Kerkvergadering. *Die Hervormer* Mei 1961, 4 & 5
- 1961c. Die basiese rede vir die uittrede uit die Wêrelddraad van Kerke volgens dr Bilheimer. *Die Hervormer* Oktober 1961, 15.
- 1962a. Die bedanking van prof A van Selms. *Die Hervormer* Julie 1962, 25.
- 1962b. Die volkskerk verdedig. *Die Hervormer* Augustus 1962, 17.
- 1963. Prof dr B Gemser oorlede. *Die Hervormer* Januarie 1963, 18.
- 1964. Dr B J van der Merwe. *Die Hervormer* Desember 1964, 16.
- Engelbrecht, B J 1961. Kort kantaantekeninge by "Vertraagde Aksie," opgeneem in *Ver-samelde Opstelle 1982 Deel 1*, bl 92-103.

- Engelbrecht, B J 1975. Die Cottesloe beraad van Desember 1960, opgeneem in *Ver-samelde Opstelle 1982 Deel 1*, bl 71-91.
- 1992a. Die teologie van ons fakulteit ná 1950: Gemser en sy opvolgers in Ou Testa-ment. *Die Hervormer* 1 April 1992, 5.
- 1992b. Die teologie van ons fakulteit ná 1950. *Die Hervormer* 1 Mei 1992, 5 & 8.
- Fensham, F C 1969. Ou-Testamentiese en semitiese studies in Suid-Afrika. *NGTT* 10/1, 77-85.
- Geyser, A S, Marais, B J, Du Plessis, H, Keet B B, Van Selms, A en ander 1960. *Vertraagde Aksie*. Pretoria: Craft Pers.
- Heyns, C H 1991. *A jurisprudential analysis of civil disobedience in South Africa*. D Phil-tesis. Fakulteit van Regsgeleerdheid. Universiteit van die Witwatersrand.
- Koekemoer, J H 1992. Dogmatiek en Christelike etiek binne die Fakulteit Teologie (Afd A) aan die Universiteit van Pretoria. *HTS* 48, 315-328.
- Kommissie van die Algemene Kerkvergadering. 1962a. Bevinding en uitspraak met be-trekking tot die klag teen prof dr A S Geysler. *Die Hervormer* Junie 1962, 6-14.
- Kommissie van die Algemene Kerkvergadering. 1962b. Herderlike brief aan alle amps-draers en kerkrade van die Ned Herv Kerk van Afrika. *Die Hervormer* Junie 1962, 5.
- Kommissie van die Algemene Kerkvergadering. 1963. Aan alle ampsdraers en gemeen-telede van die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika. Byvoegsel tot *Die Her-vormer* Junie 1963.
- Notule van die 53ste Algemene Kerkvergadering 1961.
- Notule van die 54ste Algemene Kerkvergadering 1964.
- Notules van die Algemene Kommissie van die Nederduitsch Hervormde Kerk.
- Notules van die Kuratorium van die Nederduitsch Hervormde Kerk.
- Notules van die Nederduitsch Hervormde Kerk, gemeente Johannesburg.
- Notules van die Nederduitsch Hervormde Kerk, gemeente Magaliesburg.
- Notules van die Redaksie van die Hervormde Teologiese Studies.
- Oberholzer, J P 1969. Die kerk en die staatkundig-kulturele vlak van die volkslewe. *HTS* 25, 219-228.

- Oberholzer, J P 1992. Adrianus van Selms, deelydse dosent 1938-1962. *HTS* 48 (1 & 2), 67-82.
- The Rand Daily Mail. *Geyser trial: prejudice is alleged*. 8 May 1963.
- Steenkamp, J J 1992. Die teologiese gerigtheid van die Departement Kerkgeskiedenis 1957-1992. *HTS* 48 (1 & 2), 273-291.
- Theologia Evangelica 1969. In memoriam: dr B J van der Merwe. *Theologia Evangelica* April 1969 II/1, 5-6.
- Die Transvaler. "Geysergesindes was onaanneemlik." 8 Mei 1963.
- Van der Merwe, P J & Van Wyk, D J C 1992. Francois Jacobus van Zyl, hoogleraar 1960-1978. *HTS* 48, 381-405.
- Van der Merwe, B J 1957a. Gedagtes uit die prediking van die Tweede Jesaja, 1: Inleiding: Die profeet en sy toehoorders. *Die Hervormer*. Julie 1957, 6 & 7.
- 1957b. Gedagtes uit die prediking van die Tweede Jesaja, 2: God en die gode. *Die Hervormer* Augustus 1957, 7 & 8.
- 1957c. Gedagtes uit die prediking van die Tweede Jesaja, 2: God en die gode (vervolg). *Die Hervormer* September 1957, 5, 8 & 9.
- 1957d. Gedagtes uit die prediking van die Tweede Jesaja, 3: Die uitverkiesing van Israel. Troos en opdrag. *Die Hervormer* Oktober 1957, 8 & 9.
- 1957e. Gedagtes uit die prediking van die Tweede Jesaja, 4: Die geskiedenis van Israel. Heilsdaad van God – ondank van mense. *Die Hervormer* November 1957, 10 & 11.
- 1957f. Gedagtes uit die prediking van die Tweede Jesaja. 5: Herskepping en herstel. *Die Hervormer* Desember 1957, 6 & 7.
- 1958a 50 jaar 'n eie tuiste in die Goudstad. *Die Hervormer* September 1958, 5 & 6.
- 1958b Jubileumsfees van die Bybel in Afrikaans in Johannesburg. *Die Hervormer*. Oktober 1958, 7.
- 1958c Herdenkingsfees in Johannesburg. *Die Hervormer* Desember 1958, 9 & 12.
- 1959a. Klag en antwoord – 'n studie oor probleme van Jesaja 51:9-16. *HTS* 4, 101-114.
- 1959b Mensekind, so spreek die Here ... Uit die werk en lewe van die profeet Eségiël (I). *Die Hervormer* Augustus 1959, 4, 5 & 11.

- Van der Merwe, B J 1959c *Mensekind, so spreek die Here ... Uit die werk en lewe van die profeet Eséigiël (II): 'n Priester word profeet. Die Hervormer* September 1959, 8 en 25.
- 1961. Profetiese prediking in 'n krisistyd: 'n Beskouing oor die paradysverhaal in Genesis 2:4-3:24. *Almanak* 1961, 41-49.
- 1962. The laying on of the hands in the Old Testament: New light on some Old Testament problems. *Die Ou Testamentiese Werkgemeenskap in Suid-Afrika. Papers read at 5th meeting held at the University of South Africa, Pretoria* 30 Jan 2 Febr 1962, 34-43.
- 1963a. Die Bybelse agtergrond van die besprenkeling in die doop. *Die Hervormer*. Junie 1963, 6, 10 & 11.
- 1963b Die Bybelse agtergrond van die besprenkeling in die doop. *Die Hervormer*. Julie 1963, 8 & 10.
- 1963c Oordenking. Hervormingsfees *Die Hervormer*. Oktober 1963, 4, 5 & 6.
- 1964a Uit die prediking van die profeet Hosea. *Die Hervormer*. Februarie 1964, 17, 18 & 20.
- 1964b Die erediens en die arbeid onder die onkerklikes. *Die Hervormer* Julie 1964 55/4:9, 12, 13 & 16.
- 1964c Echoes from teaching of Hosea in Isaiah 40-55. Studies on the books of Hosea and Amos. *Papers read at 7th and 8th meetings of Die Ou Testamentiese Werkgemeenskap in Suid-Afrika. 1964-1965*, 90-99. Potchefstroom: Potch Herald.
- 1964d. A few remarks on the religious terminology in Amos and Hosea. Studies on the books of Hosea and Amos. *Papers read at 7th and 8th meetings of Die Ou Testamentiese Werkgemeenskap in Suid-Afrika 1964-1965*, 142-152. Potchefstroom: Potch Herald.
- 1966a. Uit die prediking van die boek Exodus. *Die Hervormer* Mei 1966, 21.
- 1966b Uit die prediking van die boek Exodus 2: Die verdrukking van Israel in Egipte. *Die Hervormer* Junie 1966, 4 & 5.
- 1966c Uit die prediking van die boek Exodus 3: God op die agtergrond (Ex 1 en 2) *Die Hervormer*. Julie 1966, 8 & 9.

- Van der Merwe, B J 1966d Uit die prediking van die boek Exodus 4: Die openbaring van die Here aan Moses. *Die Hervormer* Augustus 1966, 21 en 22.
- 1966e Uit die prediking van die boek Exodus 5: God en die Farao. *Die Hervormer*. September 1966, 8 en 16.
- 1966f Uit die prediking van die boek Exodus 6: Die tien plae (Ex 5-11). *Die Hervormer*. Oktober 1966, 21 & 24.
- 1966g. Uit die prediking van die boek Exodus 7: Die instelling van die Paasfees (Ex 12). *Die Hervormer*. November 1966, 9 en 12.
- 1966h. Joseph as successor of Jacob, in Van Unnik, W C & Van der Woude, A S (eds), *Studia Biblica et Semitica. Theodoro Christiano Vriezen Dedicata*, 221-232. Wageningen: H Veeneman en Zonen.
- 1967a. Uit die prediking van die boek Exodus 8: Die verlossing van Israel uit Egipteland (Ex 13:17-15:21). *Die Hervormer* Januarie 1967, 21 en 22.
- 1969. ... Even to death. *Theologia Evangelica* II/1, 7-11.
- Van Heerden, S W [1991]. Hoofstuk 2. Die Bybelwetenskappe in die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika 1917 tot 1958, in Verslag: Wetenskapsteorie en vakmetodologie in Bybelwetenskaplike navorsing in Suid-Afrika. "Wetenskapsteoretiese en sosiaal-historiese studie", Volume 3.
- Van Selms, A 1959. Die stand van die Ou-Testamentiese wetenskap insonderheid in Suid-Afrika. *HTS* 14 (2 & 3) 41-52.
- Van Wyk, D J C 1992. Prof dr A D Pont: 'n Waardering van sy lewe en werk. *HTS* 48 (3&4), 515-574.
- 1998. Wortels en agtergronde van Hervormde teologie en kerkwees in Suid-Afrika. *HTS* 54 (1&2), 245-263.
- Van Wyk I W C 1997. Moet die Afrikaanse kerke skuld bely oor apartheid?: Wat leer ons uit die Duitsers se worsteling met skuld? *HTS* 53, 1399-1436.